

Rute albastre din Europa

Parteneriat strategic Erasmus+
Rute albastre din Europe:
transversalitatea învățării și transculturalitatea limbajului

Această publicație reflectă doar punctul de vedere al autorilor săi.
Nici Agenția Națională Erasmus +, nici Comisia Europeană nu sunt responsabile
de folosirea informațiilor conținute.

Rute albastre din Europa“ este o lucrare colectivă care implică un mare consorțiu de parteneri europeni implicați în același proiect: utilizarea patrimoniului lor cultural ca vector în lupta împotriva excluziunii sociale.

Autorii trasează între diferitele lor țări un itinerariu cultural în jurul ipotezei culorii albastre ca un fapt social european. Albastrul ne vorbește aici despre vechile practici care contribuie, încă din Evul Mediu, la identitatea europeană, de la mozaicurile creștine timpurii din Ravenna până la pictura monocromă *Albastru Klein* expusă la Centrul Pompidou, trecând prin picturile moldovenești de la Voronet, prin ceramica toscană de la San Quirico d'Orcia, frescele Giotto din Padova, prin albastrul vitraliilor și iluminărilor medievale din Île de France, prin azulejos-ul din Spania și Portugalia, albastrul picturilor Nabis din St. Germain-en-Laye, expozițiile contemporane *Trafaria Praia* ale Joanei Vasconcelos sau *Covorul Transcultural Albastru* al Alinei Rutily, pentru a menționa doar aceste tipuri de albastru ...

Emblema și simbolul Europei, albastrul este ilustrat pe acest itinerariu cultural prin diferite nuanțe și rutele multiple pe care le conectează. Acestea nu sunt liniare. Se intersectează și se bifurcă diferit prin Europa. Uneori ele se construiesc fie pe firul traseelor istorice și sacre vechi, fie de-a lungul drumurilor trasate de imensa paletă de nuanțe de albastru ale scriitorilor, sculptorilor, pictorilor, ceramiștilor, artiștilor de mozaic, poezilor de ieri și de azi ...

În Franța aceste rute sunt trasate sub semnul puterilor încântătoare și benefice ale Sequanei, zeita celtică a Senei și „magia sa albastră“, de la porțile Parisului până la mare. Ele se arată printr-o paletă de albastru foarte extinsă, de la vitraliile lui Marc Chagall sau Georges Braque la cele monocrome ale lui Yves Klein, de la picturile de ceruri și ape ale pictorilor impresionisti la frescele pictorilor Nabis din Saint-Germain-en-Laye, până la ceramica și peisajele din estuarul Seinei pictate de Claude Monet.

Acestor trasee albastre li se alătură, în sud, de-a lungul Peninsulei Iberice, cele de azulejo, placuțele ceramice de proporții modeste, colorate în albastru cobalt, dar cu un destin fabulos. Venit de la Granada la Sevilla în secolul al XIV-lea, azulejo-ul moștenește pe ceramiștii Al-Andalus cu ornamentele lor geometrice. Azulejo-ul portughez condensează treptat această moștenire andaluză, majolica italiană și ceramica albastră chineză și olandeză tranzitând locurile comerciale ale Portugaliei. Azulejo-ul a atins apogeul în secolul al XVIII-lea, unde se răspândește treptat în tot

spațiul public și privat, atât în cadrul arhitecturii civile sau religioase, cât și la fațadele unor edificii și străzi.

În Portugalia, albastrul se îmbibă de mirosul oceanului care se răspândește în această țară de marinari, unde pământul, marea și cerul se unesc în toate nuanțele de albastru. Ele trasează o dâră de albastru ocean de la Algarve și văile sale suspendate pâna la Lisabona, portul de acostare, pe Tejo, a navei *Trafaria Praia*. La bordul acestei opere plutitoare, artista Joana Vasconcelos si-a construit propria rută artistică ce a purtat-o de la Lisabona până în Italia, la Bienala de la Veneția din 2013.

La sosirea lor în Italia, „căile albastre“ trasează un triunghi cu vârfurile în orașele Montecchio Emilia, Ravenna și San Quirico d'Orcia. Acest „triunghi albastru“ este trasat de fluvial Po la nord, de *Via Teutonica* la est, de *Via Francigena* la vest, rute deja trasate de șuvoiul de pelerini care au călătorit și încă mai călătoresc prin Europa. Oprindu-se pe aceste drumuri, pe urmele pașilor lui Giotto sau Mantegna, se întâlnesc cu unele orașe, care dezvăluie, la rândul său, măreția „albastrelor“ lor între cer și apă: Cremona, Parma, Mantova, Ferrara, Lunigiana. Pe Valea fluviului Po, urmăm cursul lui, de la Rimini până la Padova, trecând prin Ravenna, capitala internațională a mozaicului. Acest oraș se colorează, în special în Mausoleul Galla Placidia, în toate nuanțele de azur înstelat auriu provenind de la azurit și lapis-lazuli, care au venit din Orient prin portul Classe.

"Rutele albastre" ne conduc până în România, unde se întretaie, pentru a traversa orașele Iași, Voronet și Săpânța.

La Iași, „albastrul Sabin Balasa“ este ilustrat în picturile murale din *Sala Pașilor Pierduți* a Universității „Alexandru Ioan Cuza“, unde el formează fundalul pentru scene fantastice între mitologia antică și ficțiunea contemporană.

Acest traseu al albastrului din România duce spre nord, până la „albastrul de Săpânța“, „paradis albastru coborât pe pământ,“ un cimitir vesel unde circulăm printre mormintele pictate în nuanțe luminoase de azuriu și veselie. Mai departe, albastrul este ilustrat în frescele bisericilor din Moldova, unde, la fel ca în Voronet, Probota, Suceava, Humor, Moldovița, Arbore, Sucevița, evanghelia se citește în imagini. Biserica Voroneț este "cântecul de lebedă" din această epocă medievală glorioasă. În fața frescelor care acoperă zidurile, suntem teleportați într-un univers

ceresc al spiritualității divine, în care culoarea se evaporă din real spre imaginar, într-un *continuum* infinit.

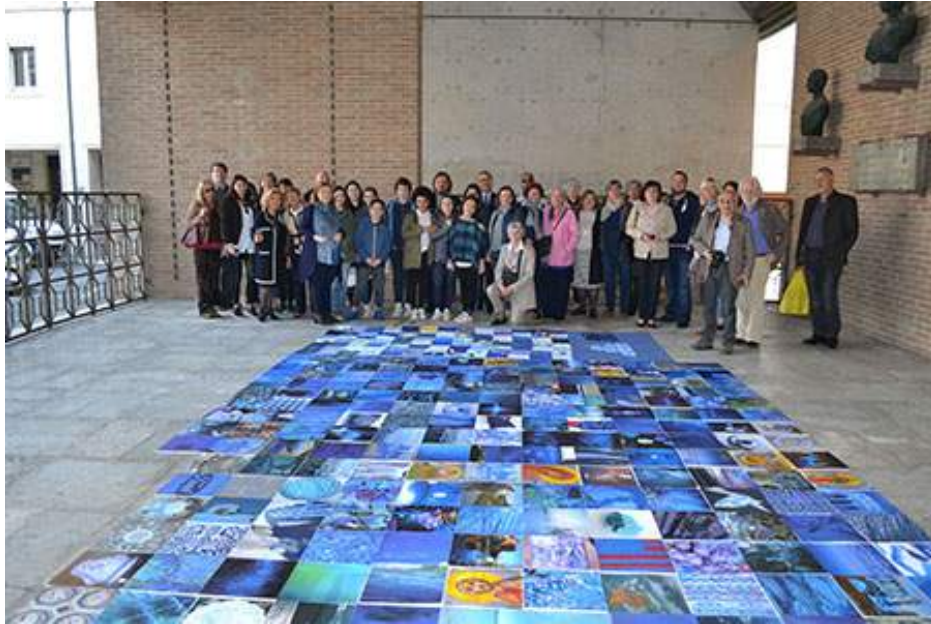
Albastrul infinit sugerează că "rutele noastre" continuă cu mult peste perimetrul descris în această carte. Această culoare a găsit o puternică imagine internațională în *Planeta Albastră*, expresie născută în anii '60, pentru a desemna Pământul, ale cărui imagini ne-au parvenit în timpul primelor călătorii în spațiu. Apariția albastrului la scară "planetară" se întâlnește astăzi cu simbolurile albastre ca o culoare emblematică a păcii în lume și cu visul unei lumi mai bune. *monde et du rêve d'un monde meilleur.*

Acesta este sensul pe care l-am dat instalării *Transcultural Carpet Blue*, un concept de "operă comună" pe care l-am dezvoltat ca artist plastic. Este o lucrare în progresie constantă, un "covor devenit albastru" născut, initial, din juxtapunerea diferitelor mele opinii cu privire la albastrul fotografiat de-a lungul călătoriilor mele în Europa.

Invitând pe partenerii mei să participe la această operă, am deschis "*Transcultural Carpet Blue*" dialogului între culturi și generații.

Instalarea virtuală <http://www.transcultural-carpet-blue.eu> este o invitație pentru orice internaut, de a planta pe acest covor zburător, propriul „pătrat albastru” în imagini și cuvinte, în limba și cultura sa, fără limită de timp și spațiu.

Extinderea *Transcultural Carpet Blue* este orizontală: ea întruchipează experiența fizică și virtuală a dialogului, a mersului spre celălalt și a relației sale, fără granițe, cu Pământul.

Aline Rutily,

Asociația *Paysage et patrimoine sans frontière*, Saint-Germain-en-Laye, Franța

Rutele albastre din Franța

Sequana, de la porțile Parisului până la mare

La izvorul fluviului locuia *Dea Sequana*, o zeitate celtică atât de impunătoare încât se credea că e masculină mai întâi, înainte de a descoperi cu uimire că a fost o zeiță. Sub semnul puterilor încântătoare și benefice ale zeitei Senei și a ei „magie albastră“, acest test plasează drumurile noastre trasate de apa fluviului.

Nu este vorba, pentru noi, să observăm ca un om de știință acest loc atât de mult studiat, ci să ne alăturăm câtorva „artiști ai Senei“, care ne invita la o plimbare fără sfârșit, la o rătăcire poetică de-a lungul fluviului, de la porțile Parisului până la mare.

La Paris, Bleu Klein, Bleu Monet, Bleu Chagall

Bleu Klein

La Paris, pe lângă vitraliile din Sainte-Chapelle, albastrul este *IKB, International Klein Blue*, creația lui Yves Klein. Capitala, mai ales Centrul Pompidou, aduce constant omagii acestui artist legendar, care a vrut să „picteze“ cerul Parisului dintr-o tușă albastră sau iluminând Place de la Concorde. De la descoperirea sa de către cerul lui Giotto în Bazilica Sf. Anton de Assisi, opera sa reflectă obsesia lui, din 1957, de a impregna întregul său univers de un material lichid puternic de [IKB: un albastru puternic, monocrom, care produce o explozie infinită, ca o explozie de lumină care ar fi umflată, încetinită, apoi cristalizată în noaptea acrilică.](#)

Yves Klein a creat monocromele sale ca niște obiecte de cult, cum ar fi un [ex-voto în formă de triptic făcut să-l ofere mănăstirii Sf. Rita din Cascia, Italia.](#)

Bleu Monet

Această expunere a culorii albastre dialoghează cu cea a *Nuferilor* lui Claude Monet la Muzeul Orangerie, marele poem al apei, între fluviu și grădină; forma alungită a muzeului, aliniată la axa est-vest a traiectoriei soarelui, contribuie la această desfășurare a albastrului și a conotațiilor sale cosmice.

Curgera Senei, paralelă cu linia muzeului, este o metaforă a trecerii timpului, subiectul real al *Nuferilor*. În fața acestei lucrări, observatorul este "înfășurat", după cum a dorit Claude Monet, "*intr-un întreg nesfârșit, într-o undă fără orizont și fără țărni*".

Bleu Chagall

Mistica aceasta a albastrului lui Klein și cel al lui Monet dialoghează cu albastrul lui Chagall la Paris, unde sunt expuse în mod frecvent *Peisajul albastru*, *Amantii albaștri*, *Cercul albastru*, *Violonistul albastru* sau *Notre-Dame și Turnul Eiffel* scaldându-se în apa albastră a Senei.

Însăși lumina albastră a cerului de sticlă al bisericilor interesează pe acest pictor. *"Pentru mine," spune el, "un vitraliu reprezintă obstacolul transparent între inima mea și inima lumii. Vitraliul este plin de bucurie, are nevoie de gravitate, pasiune. El trebuie să trăiască prin lumina percepută"*. În catedrala din Reims, el a făcut un triptic de vitralii albastre care difuzează în întunericul ambulatoriului, o paletă de nenumărate nuanțe, de la verzui verde-albastru la safire violet, care se distrug și se amesteca una în cealaltă.

La porțile Parisului, albastrul buclelor Senei

Saint-Germain-en-Laye, oraș "smălțuit în albastru"

La Saint-Germain-en-Laye, oraș situat pe un platou care domină Sena până în depărtare de la terasa uriașă creată în parcul castelului de André Le Nôtre, "drumul albastru" se îmbină cu cursul acestui fluviu care a inspirat artele încă din timpuri imemorabile. Albastrul se ancorează în istoria regală a orașului, a cărui stemă amintește de nașterea, la St. Germain, a regelui Ludovic al XIV-lea: un blazon

albastru in leagănul semănat cu crini, însoțit de un alt crin și în vârf data: 5 7 1638, totul in aur. De-a lungul peregrinării, descoperim ici și colo, exploziile acestui albastru regal care a smaltuit orașul, ca ceramica Farmaciei Regale, una dintre cele mai vechi farmacopee printre cele mai importante din Franța.

În centrul cartierului istoric al orașului, nu departe de farmacie, s-au născut în 2018, *Rutele Albastre din Grădina Artelor*¹, grădină efemeră construită din insule de verdeață, dominate de albastru, evocând întâlnirea dintre arte: muzică, pictură, teatru, sculptură...

Apoi trebuie vizitat Muzeul Maurice Denis pentru a vedea *albastrul nabi* care este ilustrat în frescele din *Capela sau Veșnică Primăvară*, o dulceață de culoarea cretei

¹ Designul acestei grădini a fost condus de Aline Rutily pentru asociația *Paysage et patrimoine sans frontière*, cu colaborarea dintre Nathalie Chancel și Nathalie Magret, Mission locale, Liceul agricol al orașului Saint-Germain-en-Laye, Fondurile Crédit Agricole, Batigère, Cupastone. Aceasta este susținută de programul Erasmus +

alb-albastre evocând acest „vis alb“ despre care vorbește Camille Mauclair „, aceste combinații de cer albastru și violet (...) de jocuri de lumini și umbre clare și mate, totul fără un motiv bine definit, ce nu se poate povesti... ”

Buclele Seinei, țara impresioniștilor

Doar într-un vaporas trebuie să hoinărim de-a lungul insulelor și malurilor ce formează buclele Senei, prin Bougival, Chatou, Le Port-Marly pictate de Alfred Sisley, Camille Pissarro sau Pierre-Auguste Renoir . Înclinat pe o balustradă, călătorul este surprins visând, cu ochii pierduți în izbucnirile cerului purtate de fluviu. Peisajele parcurse rezonează cu râsetele fără griji, cu salile de bal, carciunile , cu

siestele lenevind sub barci, prânziurile pe iarbă, ecouri ale textelor lui Emile Zola sau lucrările lui Pierre-Auguste Renoir ca *Pranzul barcagiului* sau *La Grenouillère*, insula mică a Senei, pictată de Claude Monet.

Gradina lui Claude Monet la Giverny

Sena ne conduce spre Giverny, în Normandia. Claude Monet si-a creat grădina proprie ca un tablou viu care ilustrează cercetarea estetică, care isi modifică aspectul în funcție de oră și de anotimp, multiplicând punctele de vedere ale vizitatorului rătăcitor. Astfel, acesta traieste experiența contactului intim cu o grădină concepută ca un loc unde să se scufunde și unde să găsească senzațiile percepute în fața tablourilor *Nuferii* din muzeul Orangerie: fluiditate și flux de lumină Orangerie Muzeul, reflexe lucii, adâncimi verzui...

Albastrul Rouen

Nu departe de Giverny, orașul Rouen este un alt "atelier în aer liber" pentru mulți pictori. Aici, albastrul lăptos de la Muzeul de Ceramica pare să invadeze orașul, catedrala sa, până la pavajul străzilor pietruite.

Pentru a picta seria sa *Catedralele din Rouen* în diferite momente ale zilei, Claude Monet ocupă o cameră mică chiar în fața clădirii. Treizeci de picturi s-au născut din această Catedrală vizionate de mai multe ori, unde pluteste albastrul, în continuă schimbare, alternativ colorat albastru-gri sau albastru-roz perlat, tremurând sub cursa norilor.

La estuarul Senei, albastrul mării pe Coasta de Alabastru

La capătul drumului nostru, Seinea întâlnește în estuar Marea Manecii, pe Coasta de Alabastru. Mulți artiști precum Eugène Boudin, Claude Monet, Gustave Courbet, Guy de Maupassant și Gustave Caillebotte, au transmis viziunea lor asupra acestor locuri pantelor verzi, stâncilor de creta monumentale, rocilor în „ace”, plajelor de șindrilă, profundelor „valleuses”.

Suspendate deasupra mării, biserica din Varengville și cimitirul său marin difuzează dintotdeauna magia spiritului locului.

Pictorul Georges Braque, care este îngropat acolo, a creat pentru biserică un uimitor *Arbore de Isai*, vitralii inspirate de faleza cu vedere la mare.

Aici, scrie poetul Jacques Prévert, “*marea este spălătoareasă, greva este spălarea lui. Marea de stele. Marea instelată. Secrete schimbate. Frumusețea dezvăluită*”

Aline Rutily, Asociația *Paysage et Patrimoine sans frontière*, Saint-Germain-en-Laye, Franța

Rute albastre din Spania.

Drumul azulejo-ului prin Peninsula Iberică, Între Spania și Portugalia

Drumul azulejo-ului, micul carou de ceramica colorata de proporții modeste, dar cu un destin fabulos, ne conduce la Andaluzia secolului al XIV-lea, unde a fost dezvoltat pentru prima oară în Europa, pana în Portugalia, unde a cunoscut apogeul începând din secolul al XVIII-lea. Se găsește atât în arhitecturile civile sau religioase, cât și în exteriorul clădirilor, al fațadelor.

Azulejo spaniol, de la Granada la Sevilla,

De la Granada la Sevilla, azulejo moștenește de la ceramistul Al-Andalus un ornament cu motive geometrice. La Alhambra, încă din secolul al XIV-lea, există două tipuri de compoziție:

- o repetiție a pieselor geometrice ușor dissociabile (pătrate, triunghiuri, stele), ca în *Patio de los Arrayanes*

- o încrucișare de diferite piese care se întrepătrund formând rețele complexe, ca pe pereții *Salón de Embajadores* sau *Sala del Mexuar*

Sevilla va deveni, în secolele al XV-lea și al XVI-lea, cel mai mare centru care produce azulejos. Pentru a izola culorile de decor, se foloseau tehnici cum ar fi:

- *la cuerda seca* (frânghia uscată): o linie trasată care delimitează emailurile colorate de lățimea unei frânghii.

- *Arista sau cuenca* (margine): zonele de delimitat sunt gravate adânc cu ajutorul unui tipar care izolează culorile prin niște „marginii“ în relief.

Chiar în Sevilla s-au născut, de asemenea, primele **azulejos** figurative portugheze din secolul al XV-lea, sub influența majolică italiene, în special cele ale lui Francesco Niculoso, originar olar italian din Pisa. Capela Alcazar de Sevilla sau catapeteasma Mănăstirii Tentudia sunt exemple încă vizibile de azulejo de Niculoso.

Azulejo portughez din Algarve la Lisabona

Trecând granița cu Portugalia, azulejo-ul albastru se răspândește în toate orașele, prin suprafețele de ceramică sclipitoare, pe fațadele pereților, pe străzi, piețe, grădini și palate.

În provincia Algarve, sunt exemple magnifice de azulejos, printre cele mai renumite din Portugalia: cele ale Palatului Estoi și cele din micuța capelă *São Lourenço*, în apropiere de Faro. Se poate vedea un exemplu de panouri de azulejos pictate de marii maeștri, ca și cei de la Policarpo de Oliveira Bernardes, din 1730.

În Lisabona, Muzeul Național Azulejo urmărește calea azulejo-ului și a ramificațiilor sale neîntrerupte în timp și spațiu. Azulejos-ul condensează într-adevăr toate drumurile care au construit societatea și cultura portugheză: fluxurile migratoare venite din Orient, primele mari călătorii în jurul pământului, căile comerciale cu Asia, Brazilia, Italia, Europa de Nord, care treceau prin porturi mari precum Anvers.

În secolul al XVII-lea pictorii de azulejos folosesc ca modele gravurile ornamentale din Europa, pentru a crea ceramica destinată suprafețelor de perete de mari dimensiuni, în care Grotesque se articulează cu teme religioase. Aceasta este una dintre cele mai interesante calități ale azulejo: transculturalitatea sa. Acestea sunt adesea panouri realizate de ceramiștii olandezi. Azulejo-ul albastru este omniprezent în marile scene de vânătoare sau de război, religioase, mitologice sau satirice, acoperă suprafețe arhitecturale impresionante unde au înlocuit picturi în ulei de tradiție europeană. Biserica comandă panouri de *azulejos* pentru reprezentări ale sfinților, emblemelor și scenelor narrative religioase. La rândul său, nobilimea își

decora cu azulejos pereții noilor palate construite în capitală sau în jurul Lisabonei, ca Palatul Marchizului de Fronteira.

Din secolul al XVIII-lea, ca reacție împotriva acestor importuri olandeze, pictorii portughezi au preluat meșteșugul. Acesta este începutul "epocii de aur a azulejo", "Ciclul Maeștrilor", care este ilustrat în Lisabona ca și în toată Portugalia. Lucrările acestei perioade sunt caracterizate printr-o nouă spontaneitate, o procesare liberă și spontană a imaginii și prin căutarea de compoziții adecvate spațiului arhitectural. Cele mai mari nume sunt cele ale lui Manuel dos Santos, Antonio de Oliveira Bernardes și fiul său Policarpo de Oliveira Bernardes, autor al panourilor de azulejos ale Bisericii São Lourenço de Almancil.

În timpul reconstrucției Lisabonei după cutremurul din 1755, vechile ajulejos standard provenind din moloz sunt recuperate pentru a fi inserate în noi arhitecturi. Acest tip de azulejo este numit *Pombalino* ca omagiu adus Marchizului de Pombal, prim-ministrul regelui Dom José I, responsabil de reconstrucția Lisabonei. În acea epocă se lipeau pe fațadele caselor mici panouri devoționale "registos" pentru a se proteja împotriva dezastrelor...

Astăzi ne întâlnim cu azulejo în muzee, galerii, metrou. Într-adevăr, azulejo-ul contemporan este o artă vie care permite toate libertățile până la a câștiga a treia dimensiune, jucând pe reliefuri și situându-se la îngemănarea dintre arhitectura, sculptură și pictură.

Maria Josefa Lopez Montes, Centre *Pablo Freire*, Maracena Granada, Spania
Rosaria Prospero, Agrupamento de Escolas *João de Deus*, Faro, Portugalia

Rutele albastre în Portugalia.

Cultura portugheză, cu miros de albastru al aerului de mare

Pentru Portugalia, marea este poarta naturală a țării lor, acolo unde se termină pământul și începe marea. În trecut, această țară de marinari a rupt legenda mare întunecată, prin plaja lusitaniană de vest. Portugalia s-a angajat astfel în cea mai mare aventură colectivă din istoria sa: descoperirea unor noi teritorii și a marelui Ocean.

Pe urmele acestui ocean albastru, artistul vizual Joana Vasconcelos și-a construit propriul drum artistic. Vaporul sau *Trafaria Praia* a trasat o rută maritimă de la Lisabona la Veneția, pentru a reprezenta Portugalia la Bienala de la Veneția 2013. În timpul acestei călătorii pe vapor, coastele de aur defilau alternând faleză abrupte și plaje de nisip moale în departări.

Vă propunem aici o rută albastră rătăcind pe căile de pe coasta Algarve, pentru a descoperi *Văile Suspendate*, în sunetul cuvintelor și gândurilor Joanei Vasconcelos.

Parcurs albastru în Algarve, de-a lungul *Văilor Suspendate*

Traseul *Văilor Suspendate* din Algarve este o adevărată experiență artistică a culorii albastre, în inima operei pe care natura a construit-o în timpul geologic. Acest

contact cu natura ne oferă motive să ne gândim la relația noastră cu lumea, cu patrimoniul său natural și cultural care trebuie protejat.

Și albastrul omniprezent ne invită la Algarve, unde pământul, marea și cerul se îmbină în toate nuanțele sale. Diferitele nuanțe ale mării și ale cerului a căror imbinare se naște în această linie curbată a orizontului ne face să ne dorim să mergem mai departe.

Să mergem în căutarea acestor flori și păsări diferite, chiar mai albastre, în căutare de mirosuri noi și de parfumuri încântătoare pentru a le face cunoscute și pentru a le împărtăși.

Să o luăm pe această potecă pietonală de 2 kilometri, care face parte din *Calea Suspendată a celor Șapte Văi*, între plaja "Marinha" și plaja "Benagil". Ne încanta cu peisajele sale uimitoare, cu frumusețea falezelor cu vedere la mare și la cincizeci de metri înaltime și cu plaje frumoase care se colorează permanent în toate nuanțele de albastru.

Pe lângă valoarea geomorfologică și peisagistică, aceste stânci de calcar oferă habitate unice pentru o floră și o faună remarcabilă. Este cazul tufelor de ienupăr care ocupă vârful stâncilor, al diverselor păsări marine care se adăpostesc între pereții stâncoși sau al liliecilor care folosesc peșterile acestui mediu carstic. Printre numeroasele păsări care aleg această zonă ca să se cuibărească, rețineți "cotofana albastră" al cărei penaj îmbracă cele mai frumoase tonuri de albastru.

Acest parcurs este, de asemenea, botanic: treizeci și cinci de plante cu flori albastre presarate, în special *Borago officinalis* cunoscut în Portugalia ca „Borragem“, care combina frumusețea florilor sale de un albastru profund cu calitățile culinare și medicinale. Se spune că această plantă este originară din Siria; putem să o găsim astăzi în tot bazinul mediteranean, în cazul în care o bună expunere la soare îi permite să înflorească pentru cea mai mare parte a anului, pentru a se dezvolta foarte ușor și să ajungă până la 60 cm înălțime. În bucătărie, florile sale și frunzele tinere sunt folosite pentru a parfuma salatele cu aroma lor proaspătă. În medicină, are capacități antiinflamatorii și antistres.

Interviu cu artista Joana Vasconcelos

O delegație de studenți și profesori ai Agrupamento de Escolas João de Deus (AEJD), angajat în proiectul « *Chemins du bleu en Europe* », s-a deplasat de la Faro la Lisabona pentru a vizita opera *Trafaria Praia* și atelierul de artă vizuală al artistei Joana Vasconcelos, cărora i-au adresat mai multe întrebări.

AEJD Este culoarea albastră deosebit de importantă în lucrările dvs.?

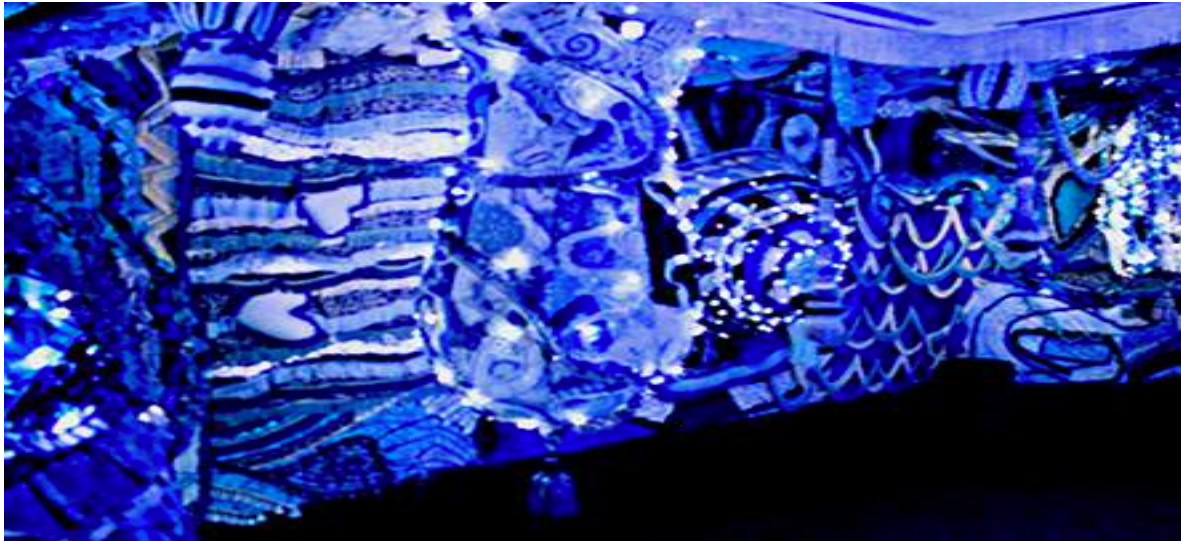
Joana Vasconcelos Ca portugheză, culoarea albastră este o culoare foarte prezentă în viața mea și acest lucru se reflectă în munca mea. Când trăim pe malul mării, ideea de a fugi în alte lumi devine foarte prezentă și reală; Cred că marea deschide orizonturi, creând o mai mare întindere și imaginație.

Este o culoare care este strâns legată de portughez, de apă, de descoperirile maritime, expansiune și călătorii... Din motive evident geografice, suntem un popor foarte dependent de mare și istoria noastră o reflectă, de asemenea.

Cel mai bun exemplu de "cum contează în munca mea" este *Trafaria Praia*. Este un proiect pentru care am multa afecțiune pentru că a fost o provocare foarte specială și stimulativă.

Acesta a fost conceput ca o reprezentare a steagului Portugaliei în Bienala de la Veneția 2013; ea constă într-o „cacilheiro“ (ferry-boat), restaurat și a cărei exterior este acoperit cu un panou de *azulejos*. În albastru și alb, panoul reprezintă o panoramă a Lisabonei contemporane văzută de pe fluviu.

În interiorul „cacilheiro” am încercat să recreez atmosfera de pe fundul mării, folosind lumini cu LED-uri albastre și textile, o lucrare din seria *Valkyries*, numit *Valkyrie Azulejo*. Astfel, în interiorul *Trafaria Praia* s-a născut o atmosferă mistică plină de creaturi misterioase și fantastice care ne înconjoară, o experiență magică.

AEJD Folosiți zile "albastre" pentru a crea opera mai melancolice sau mai "proactive"?

Joana Vasconcelos Lucrarile mele se bazează pe o idee sau pe un concept asupra caruia intenționez să reflectez și să lucrez. Este un proces care nu depinde în întregime de strarea sufletească, pentru că aceste idei mă pot însoți pentru o lungă perioadă, până când acestea sunt suficient de „mature” și materializate.

AEJD Care este cel mai important element sau obiect indispensabil la locul de muncă?

Joana Vasconcelos Fără îndoială bună dispoziție. Este esențial să existe o atmosferă bună atunci când lucreți în echipă. Pe de altă parte, un obiect care ma

insoteste de mulți ani, oriunde mă duc, este un caiet în care desenez și notez ideile care vin în minte pentru piese noi. În mai mult de douăzeci de ani de carieră, am stocat deja mai mult de patruzeci, complet pline.

AEJD Dacă ați putea alege culoarea cerului sau a mării, ați alege culoarea albastră?

Joana Vasconcelos Bineînțeles. Ar fi de neconceput și de neiertat să schimbăm culoarea cerului sau a mării.

AEJD Poate școala să ne învețe să devenim artiști?

Joana Vasconcelos Toți cei care studiază artele, nu devin neapărat artiști, dar există și alte alternative și multe oportunități în acest domeniu.

Cu toate acestea, dacă simțiți că devenirea unui artist este calea voastră, fiți perseverenți și rezilienți. Sfatul meu este să muncească din greu și să țină orizonturile deschise.

AEJD Este un artist în cazul tău atât de evident ca cerul este albastru?

Joana Vasconcelos Până în prezent, a fost evident și continuă să fie, în fiecare zi. Arta mea trece printr-o privire critică asupra realității și nu pot să scap, este o parte din mine. Ceea ce mă inspiră, e viața: simbolurile, obiectele care ne înconjoară, comportamentul societății de-a lungul anilor.

A fi artist înseamnă să-ti asumi o formă foarte specială și liberă de legătură cu lumea. Arta este o modalitate de a explora, de a munci și comunica concepte într-un mod plastic. El trebuie să rupă limitele, să sară bariere, și să dea altora moduri noi și diferite de a vedea lumea.

Paula Pereira Henriques, Rosaria Prospero, Ana Lúcia Correia și Anabella Vaz
Agrupamento profesori Escolas João de Deus, Faro, Portugalia

Rute albastru din Italia.

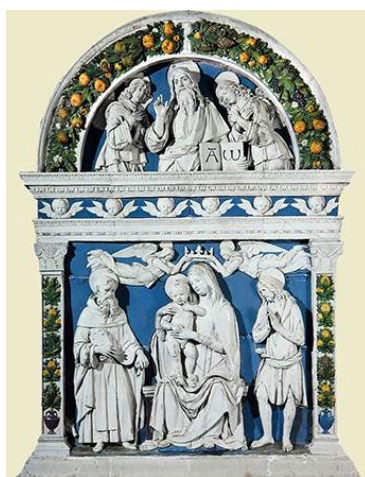
Trivium

«Tre aiuole fanno un giardino» Giulio Cesare Croce, *Il Tre, Operetta dilettevole*

Montecchio Emilia, Ravenna și San Quirico d'Orcia sunt cele trei vârfuri ale unui triunghi echilateral perfect, ale cărui laturi coincid cu trei drumuri importante din Italia: Po la nord, Via Teutonica la est și Via Francigena la vest. Este un triunghi rutier de mare importanță istorică ce a devenit inima - chiar emblematică - a Rutelor noastre albastre. Urmând aceste rute, am împărtășit întâlniri, experiențe, studii, colaborări, înțelegerea profundă și de durată între partenerii din același proiect, în cazul în care am descoperit afinități și specificități electiv.

Drumul albastru de pe teritoriul orașului Siena

Pe teritoriul Siena, o ruta e deja trasată de fluxul de pelerini care au călătorit și încă mai călătoresc de-a lungul *Viei Francigene* care duce din Anglia la Roma, sediul papalității. Ruta noastră albastră urmează această Via, urmând pașii arhiepiscopului Sigeric care, în jurul anului 1000, a descris diferitele etape ale revenirii sale în Italia, de la Canterbury la Roma.

Drumul care duce de la Lazio spre înalta fortăreață solitară de la Radicofani este sinuos și istovitor, dar, ajunși în sat, ne putem opri și admira în Biserica Sf. Petru, ceramica atelierului florentin *Della Robbia*: acestea sunt niste catapetesme pe fond albastru pe care stau siluetele albe ale sfinților, încadrate de motive policromice.

De la Radicofani, drumul coboară spre Briccole unde *Legenda de Aur* a lui Jacopo da Varagine situează căsătoria mistică a Sfântului Francisc cu *Madonna Povertà*.

Această ruta se continuă spre Castiglione d'Orcia, unde cele două cetăți milenare formează cadrul pentru capodoperele lui Francesco di Giorgio și di Lorenzo zis *Vecchietta*, *cat* și Pietro Lorenzetti, în care picturile vesmintelor Madonnei declină toate nuanțele de albastru.

O scurtătură rapidă coboară până la vârful de Rocca pentru a ne conduce printr-una dintre cele mai cunoscute și mai fotografiate site-uri din lume: *Val d'Orcia*, înscris pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO.

Primăvara, drumul este invadat de mirosul de iasomie, iris, muscari și de gardurile vii de rozmarin înflorit. La poalele unui deal domol, vedem San Quirico d'Orcia, înconjurat de măslini vechi. Să ne oprim aici pentru a vizita Biserica Collegiale, Palazzo Chigi, grădinile *Horti Leonini* datând din secolul al XVI-lea și pentru a descoperi vechile ateliere de ceramica în nuanțe frumoase de albastru.

Din San Quirico, drumul urcă apoi spre Montalcino: calea este abruptă, dar silueta cetății atrage curiozitatea, ceea ce face mai ușor voiajul; pentru a urca acesta cărare, vom traversa viile ale căror struguri mari și copti cu reflexii albastre și amarante sunt atât de tentante încât nu putem să nu gustăm o «zocca».

După un scurt moment de odihnă și un pahar de Brunello, vom pleca pentru un tur al orașului, al palatului public și al muzeului, unde putem admira majolica arhaică decorată cu albastru și verde. Calea continuă spre Buonconvento cu satul său medieval și Muzeul de Artă, care păstrează lucrările măștrilor din Siena din secolul al XV-lea până la secolul al XIX-lea. Acum, să părăsim temporar *Via Francigena* pentru marea Abație din Monte Oliveto Maggiore, unde putem admira codurile

prețioase ale bibliotecii vechi și albastrul profund din *Albarelli* de la Apothicaria istorica.

Ajunși în Siena, ruta albastra este dezvăluită în pictura: e vorba de cerul pictat de Ambrogio Lorenzetti în fresca *Alegoria și Efectele binelui și Răului Guvern* a Primăriei și pe plafonul *Cappella del Manto*, situată în Spitalul *Santa Maria della Scala*. Să mergem mai departe pentru a vizita Catedrala și Muzeul său, unde putem vedea în *Maesta* de Duccio di Buoninsegna, albastrul mantiei Fecioarei care contrastează cu fondul de aur și culorile sfinților.

De la Siena, drumul toscan își continuă călătoria prin castelele Monteriggioni și *Colle di Val d'Elsa*, ajungând la Altopascio. Acest drum printre monumente și peisaje remarcabile, conduce apoi spre San Miniato, Lucca, Pietrasanta și Pontremoli, pentru a ajunge în *Cinque Terre*, și în cele din urmă, la Golful Poetilor, admirat și descris de mulți scriitori celebri.

Raffaele Giannetti, Fondazione Alessandro Tagliolini, San Quirico d'orcia, Italia

Patru orași pe fluviul Po

Cremona, Parma, Mantova, Ferrara și Lunigiana între ceruri și ape: art, istorie, gastronomie, imaginar

Dacă există un fir care leagă aceste patru orașe, acesta este albastrul marelui fluviu Po. Cremona, născută pentru a deveni un castru defensiv pe Po împotriva incursiunilor lui Hannibal, este prima etapă. Piața centrală este dominată de Duomo, a cărei fațadă este decorată cu două lungi „frize ale lunii”, realizate de un sculptor maestru al școlii d'Antelami în secolul al XIII-lea. Acest ciclu al lunilor din catedralele regiunilor Emilia și Lombardia povestesc viața de zi cu zi a acestor orașe diferite, dar unite în cadrul aceleiași culturi istorice și artistice.

Cremona, se spune, are o chitară în inima, iar sufletul său este o vioară. Puteți vizita aici Muzeul Viorilor, populat cu capodopere de *Amati*, *Stradivari*, *Guarneri*, *Rugeri*. Ele ilustrează creativitatea, pricepera și cunoștințele acestor artiști din secolul al XVI-lea care s-au răspândit până la noi prin cele 150 de viori împrăștiate prin tot orașul.

Cremona este, de asemenea, capitala gastronomiei. „Mostarda” ei - o garnitură din fructe aromatizate cu sirop de muștar - este unul din ingredientele pentru tortelli de dovleac - un fel de ravioli - cu biscuiți amaretti și nucșoară din Orient via fluviul Po. Este o rețetă veche a curților princiere ale Renașterii care traversează secolele pentru a deveni astăzi un fel de mâncare populară și rustică.

Sosind în Parma, continuam călătoria vizitând *Duomo* și Baptisteriul arhitectului Antelami. În fața acestor capodopere, înțelegem că trăim pe același teritoriu, unic, dar întotdeauna diferit; Po unește și divizează. Fiecare oraș și-a dezvoltat propria originalitate, propriul traseu artistic, politic și cultural. Prin crearea iluziei cerului, pictorul Correggio deschide cupolele spre marea întindere. Pe zidurile cupolei catedralei, Notre-dame-de-l'Assomption isi ia zborul, ușor, într-un vârtej de personaje și nori; în cupola bisericii S. Giovanni, creează o tensiune complet înălțată spre cer; bolta *Camerei della Badessa* apare ca o pergolă în care îngeri zâmbitori se arata prin ochiul cerului albastru. La Parma, albastrul se înmoaie într-o culoare palidă, cea a violetei din Parma, simbolul orașului despre care Marcel Proust spunea "cu reflexe de violete".

Sosim în Mantova navigând pe lacuri. Parcul Mincio, o lume lacustra, este un labirint care se ramifică în mai multe canale: câmpia se vopsește în albastru, apele lacului devin o mare. Acostăm la debarcaderul situat sub Castelul Saint George, în care 500 de săli ascund comori artistice. Camera Sotilor acoperită în întregime cu fresce de Andrea Mantegna se prezintă ca un joc de iluzii, unde totul oscilează între ceea ce este adevărat și ceea ce pare adevărat. Doamne și îngeri se aplecă spre noi prin oculus din centrul bolții; elementele arhitecturale ale încăperii tind toate spre această ficțiune spațială. Palatul Te, care a fost dedicat petrecerii timpului liber, este de asemenea un loc al deliciilor mitologice. În Mantova, Giulio Romano a pictat *Olympul erotic, Iubirile zeilor, Căderea Giganților*, atunci când, în Parma, Correggio picta frescele din cupola *Adormirea Maicii Domnului*.

Același vârtej îi face ca cerul să se prăbușească sau să se ridice spre nebuloasa infinitului. Sacru și profan coexistă pe același teritoriu.

Ferrara, cunoscută sub numele de "orașul celor 100 de minuni", capitala rafinată a Ducatului de Este, marchează un pasaj nodal înaintea deltei; aici curentul râului stagnează, se împotmolește. Și poate că de aici se naște mitul orașului pierdut, singuratic și enigmatic. Această frumusețe pustie a fost fundalul ideal pentru metafizicele *Muze ucigătoare* ale pictorului Giorgio De Chirico. Château d'Este apare, maiestuos, din apele șanțului adânc; pereții austeri ascund camere fin decorate care au găzduit o curte care iubește cultura, eleganța și luxul.

În *Palazzo Schifanoia*, *Sala lunilor* reprezintă, pe fondul cerului albastru, unul dintre cele mai mărețe exemple de arta profana a Renașterii: o curte dominată de Zodiac

pare să se predea divinităților astrale spre o ascendență favorabilă. Mănăstirea *San Antonio în Polesine* păstrează fresce valoroase de la Școala lui Giotto. Ciclul scenelor *Pasiunii* oferă, pe fundal albastru, o reprezentare rară a unui Hristos umanizat care urcă în mod voluntar scara Crucii.

În mediul rural, strălucind pe suprafața râului ca niște miraje strălucitoare, vechile *Locuinte de delicii* - Stellata, Diamantina, Belriguardo, Benvignante - inserează reflexii ale culturii renascentiste în peisajul natural.

Mai departe, fluviul se va pierde în Marea Adriatică: cerul este uriaș, pământul este fragmentat în lagune, insule, canale. În acest labirint, Po pare a fi imobilizat, pierdut, întemnițat de o încântare. Și acum, în mijlocul ceții și vaporilor, apare Ravenna, "anxietatea dulce a Orientului".

Lăsăm Valea Po pentru a urca spre Apenini și a pătrunde într-un peisaj de o frumusețe aspră și severă, sculptat în vârfurile zimțate ale Alpilor Apuani, pline de sunetul apelor asurzitoare care aleargă spre mare. Este Lunigiana, un pământ ancestral și misterios, al cărui nume vine de la lună și poartă urmele unui trecut îndelungat, modelat de Liguri, Celți, Romani, Bizantini; armate, comercianți și pelerini l-au traversat și au transformat drumurile arhaice de pământ în importante artere rutiere. Muzeul Pontremoli păstrează menhirele, statuile-stele ale Lunigianei. Multe presupuneri au fost formulate cu privire la sensul acestor mărturii ale perioadei megalitice, încă învăluite în mister: simboluri ale mormintelor, apărători de pământ și pășuni, pietre votive legate de izvoare, de cursuri de apă, de locuri de cult.

În valea râului Magra converg căile din *Drumurile Credinței*: Via Francigena care vine din Franța, *Drumul Compostelle*, *Via del Volto Santo* de Lucca. Pe aceste drumuri au trecut simbolurile, limbile, ideile și culturile care au forjat și au anticipat construcția Europei de astăzi.

Coborând munții, suntem în Liguria; *Marele Tour* a desemnat acest tărâm drept locul locuit de Muze, subiect internațional al picturii peisagistice. În fața mării din Golful Poetilor, punct de întâlnire între loc, scris și mit, privind spre cerul albastru, spre cerul tandru de iarnă ca și primăvara, drumul nostru se întâlnește cu cel care vine de la Val d'Orcia.

Naire Boniburini, Guido Conti,
Università Popolare La Sorgiva, Montecchio Emilia, Italia

Drumul albastru al vail Po de la Rimini la Padova ce trece prin Ravenna

Din antichitate fluviul Po reprezintă axa majoră în sistemul de comunicații fluviale din nordul Italiei, grație portului Classe-Ravenna, creat de împăratul Augustus. Ravenna și Po sunt un oraș și un fluviu care au marcat istoria în spațiu și timp, dar, de asemenea, și centrul unei rețele dense de rute și canale create pentru a dezvolta căile navigabile ale orașelor din Emilia-Romagna. Din secolul al X-lea, pelerini, soldați, regi și împărați au urmat două direcții: una a fost Valea Adige până la Verona, care mergea spre *Via Emilia*, cealaltă traversa *Val Pusteria* către Treviso. A fost un drum al excelenței, numit și *Via Romea dell'Alpe*, care mergea de-a lungul Mării Adriatice prin Padova, Ferrara, Ravenna și Forlì, unde cele două drumuri se uneau, și care, prin Valea Bidente, Casentino și Arezzo, ajungeau la Roma. Astăzi, ca și atunci, este o cale lentă, care se traversează pe jos, cu bicicleta sau călare.

Este o ilustrare a expresiei „turism difuz global”: un turism responsabil, care se bazează pe mici structuri de cazare, pe site-uri culturale de-a lungul traseului: este o filozofie turistică destinată să arate călătorilor internaționali o față nouă, mai puțin convențională, a țării noastre.

Întretăiere de drumuri ale popoarelor venite de departe, Ravenna este un oraș mic de artă - dar unul din cele mai importante -, care, chiar și astăzi, permite a descoperi

locuri neexplorate pe trasee neobișnuit de colorate de cromatismul proiectului "Rutele de albastru".

Ministerul Culturii, Artelor și Turismului a declarat 2016 *Anul drumurilor*, iar 2017 *Anul Satelor* pentru a dezvălui identitățile istorice și artistice ale orașelor mici. Astfel, turiștii curioși care călătoresc în orașele și satele de pe coasta Adriaticii sunt surprinși să găsească fresce și picturi din secolul al XIV-lea pictate de artiști precum Maestrul Giotto, pe pereții bisericilor cum e Capela Scrovegni din Padova sau Bazilica Sf. Francisc din Assisi. Giotto, ucenicii lui, și mai ales Școala de la Rimini au contribuit la răspândirea culorii albastre prin picturile lor cu cerul înstelat și mantia Fecioarei.

În lucrările lor apar și corpuri și chipuri care exprimă sentimente umane care par mai reale decât în lucrările altor pictori din Evul Mediu. Se pot vedea, de exemplu, în picturile de Giotto, ca *Poliptic Santa Maria degli Angeli* din Bologna sau *Crucifix Tempio Malatesta* din Rimini.

Ciclurile pictate de Școala lui Giotto din Rimini sunt fundamentale pentru cultura artistică locală, cum ar fi frescele Santa Chiara din Ravenna, *Pieve San Pietro* în *Sylvis* de Bagnacavallo sau Abația Pomposa aproape de Ferrara

Albastrul ultramarin care provine din lapis-lazuli sosea dinspre Orient spre Ravenna prin portul Classe. Orașul Ravenna a fost de trei ori de capitala: mai întâi, capitala Imperiului Roman, apoi a Regatului Gotic al regelui Teodoric și, în cele din urmă, a bizantinilor.

Martor stau monumentele datate din secolele V și VI: *Mausoleul Galla Placidia*, *Bazilica Sant'Apollinare Nuovo*, *San Vitale* și *Sant'Apollinare în Classe*, care conțin mozaicuri magnifice. În aceste locuri sfinte, suntem atrași de toate nuanțele de albastru, simbolizând trecerea de la viața pământească la viața cerească, născută odată cu creștinismul. Descoperim că aceasta dominantă cromatică a fost un fir conductor pentru a elabora un decor care este în același timp simplu și complex, care transmite observatorului senzații și vibrații, prin explozia de lumină reflectată de tesele de pasta de sticlă în nuanțe de albastru, azur, bleu-vert, galben și purpuriu, cu gradări luminoase și întunecate. Natura însăși dezvăluie fragmente de materie și echilibru matematic comparabile cu cele ale mozaicurilor.

Putem spune că o tessella este echivalentul punctului în geometrie. Era contemporană a creat tesselle electronice, numite pixeli, un principiu cromatic folosit pentru a crea imagini și clipuri video. Fotografie și video digitale au devenit practici eficiente pentru a analiza mozaicurile, pentru a selecta detaliile de albastru, a le proiecta în studio, pentru a recrea opere care reiau aceleași formule expresive și cromatice ca cele din Antichitate, dar lucrate în stil contemporan.

Donatella Mazza, Valentino Montanari, Deborah Gaetta, Saura Turri, Scuola Internazionale Studi d'Arte del Mosaico e dell' Affresco, SISAM, Ravenna, Italia

**Rute albastre în România
De Iași, la Voroneț și Săpânța**

La Iași, albastrul lui Sabin Bălașa

Drumurile albastre se trec prin Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași, oraș dedicat artelor și culturii, situat în Moldova română. Fondată în 1860, această universitate, cea mai veche din România, găzduiește zidurile albastre ale *Sălii Pașilor Pierduți*, pictate de Sabin Bălașa.

Realizată în două etape, prima în 1969 și a doua între 1977-1979, pictura suprarealistă pare să te înghită, să te asimileze, să te fure pentru a te integra în ea. Aceste picturi verticale mari, care se întind pe aproape trei sute de metri pătrați, ilustrează caracterul specific, spiritual și cosmic pe care Sabin Bălașa la conferit culorii albastre.

"Albastrul ne reprezintă pe noi toți cei care am zburat în spațiul cosmic ... Albastrul meu își are izvorul în legenda Miorița și în versurile lui Eminescu, adică în matricea spiritualității noastre".

Opera reprezintă, în albastru, personaje și animale mitice, în desene precise și lizibile, dar puse în scenă în imagini populate cu metafore și simboluri care diminuează vizibilitatea și invită lecturi multiple.

Prin culoarea albastră, pictorul exprimă o viziune cosmică a unei lumi fabuloase, detașată de orice realitate, populată de creaturi fantastice, între mitologia antică și ficțiunea contemporană.

Raluca Lovin, Associazione *Accentul Circumflex*, Bacău, România

La Săpâța, *Paradisul Albastru*²

Călătoria noastră pe "rutele albastre continuă spre nord", acolo unde "se atârână hartă în cui", conform unei expresii românești, în regiunea Maramureș, leagănul celor mai vechi tradiții.

Cimitirul vesel din Săpâța este unic în lume, prin unitatea stilistică a mormintelor, surprinsă de imagini și texte ale efigiei decedatului, pictată în palete colorate și zâmbitoare, unde domină albastrul. Creat în anii treizeci de Stan Ioan Pătraș, unul dintre sătenii din Săpâța, cimitirul articulează vechile tradiții din sculptura în lemn cu

² Mărioara Pașcu, *Le cimetièrre joyeux de Săpâța*, Éditions Alma Mater, Sibiu, 2013

pictura naiva si poezia populară cu ritm și rime simple. Vivacitatea culorilor este la originea numelui care i-a fost dat: "Cimitirul fericit" sau "vesel".

Rolul acestei creații artistice este să perpetueze amintirea decedatului în memoria colectivă și să o păstreze prin cruce, simbol al jertfei divine. Cimitirul condensează astfel, în același timp, viața, moartea, omul, creațiile lui Dumnezeu. În "Memoriile sale despre Carpați" ,Jean Cuisenier³ a comparat această "grădină a morților" cu un "*paradis albastru coborât pe pământ*".

Fiecare mormânt este decorat cu o cruce sculptată în lemn de stejar și cu un epitaf în culori și câteva randuri, evocând viața și moartea celui decedat.

Scenele descrise pe cruce reflectă viața zilnică și tradițională românească: femeile împletesc lână, gătesc, țes covoare populare; bărbații lucrează lemnul sau cresc turmele de oi.

Aceste morminte uneori ilustrează cu ironie calitățile și defectele defunctului. Ele transmit un mesaj clar, scris la persoana întâi singular, adresându-se tuturor celor vii.

În acest exemplu unic de artă funerară, culoarea albastră a dobândit numele de "Albastru de Săpânța". Albastrul, culoarea cerului, dobândește aici conotații de spiritualitate și eternitate. Toate epitafurile exprimă, de asemenea, speranța celui

³ Jean Cuisenier, Mémoires des Carpathes, Echinox, Cluj, 2002, p. 228

decedat, pentru el și pentru ai săi, de a fi iertat, de a se ridica în Rai. Dorința celui decedat de a nu fi uitat este plasată la sfârșitul epitafului, ca o concluzie finală.

*Aici eu ma odihnesc, Stan Ileana ma numesc.
Cate zile le-am avut Tare multe eu am petrecut
Cinci copii eu am avut, Pe toti bine i-am crescut
Vasii a fost mai tinerele Si eu am ramas cu el.
Dragi copii si ai mei nepoti, Eu va sfatuiesc pe toti
Lui Dumnezeu va rugati Si de mine nu uitati.
Stan Ileana, A trait 80 de ani 1912-1992.*

Mărioara Pașcu, Asociația Accentul Circumflex, Bacău, România

Coordonator de la redacție la Bacău Angela Sterpu, Asociația Accentul Circumflex, Bacău, România

Angela Ginta, Colegiul Tehnic de Comunicații « Nicolae Vasilescu-Karpen », Bacău, România

Sfânta Mănăstire Voroneț mărturie și simbol pentru *albastru de România*

În arta populară românească, albastrul este considerat, cel mai adesea, simbol al spiritualității. Se asociază cu adevărul, inspirația, creativitatea, liniștea, introspecția și contemplarea. Lipsit de materialitate în sine, albastrul are potențialul de a transforma realul în imaginar: *albastrul atemporal*. O frecvență pe care a vibrat continuu, de-a lungul timpului, spiritul românesc, materializată în tradiție, de-a lungul timpului, în culoarea albastră.

Din evul mediu, noi avem *albastrul bisericii de la Voroneț*, unic în lume ca *roșul Tițian* sau *verdele Veronesse*. Privitorul, pus în fața frescei de la Voroneț, este transpus prin intermediul culorii albastre în Universul celest al spiritualității divine, realul evaporându-se în imaginar pentru a sugera infinitul.

Denumirea nuanței este *albastru azurit*, iar culoarea nu se întâlnește doar la Voroneț, ci și la alte mănăstiri din Moldova, ridicate în aceeași perioadă- *evanghelii în imagini* (Probota, Suceava, Humor, Moldovița, Arbore, Sucevița).

Inspiratorul programului iconografic de pe fațadele bisericilor moldave este Mitropolitul Grigorie Roșca, Pictura exterioară ce strălucește pe pereții bisericilor Moldovei se supune, ca și pictura interioară a aceluiași edificii, regulii nescrise, dar imuabile, a Ortodoxiei, după care „simbolica iconografică trebuia să corespundă simbolicii arhitecturale prin care, în fapt, edificiul cultural - cosmos creat, *cerul terestru*, *imago mundi*, unde se trăiește zilnic o dramă sacră, o *liturghie* - devenea o parte a universului”⁴.

⁴ Răzvan Theodorescu, *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii (1550 – 1800)*, Vol. I, Ed. Meridiane, București, 1987.

Biserica de la Voroneț este cântecul de leabă a acestei epoci glorioase și de creație unică în lume. Prin voința Bunului Dumnezeu, rugăciunile Sfântului Cuvios Daniil Sihastrul și prin eforturile Sfântului Voievod Ștefan cel Mare a fost construită din 26 mai până în 14 septembrie 1488, Sfânta Mănăstire Voroneț, sub patronajul Sfântului Martir Gheorghe.

În 1547, prin grija Mitropolitului Grigorie Roșca un pridvor a fost adăugat bisericii și exteriorul a fost pictat. Picturile se fac remarcate prin marea originalitate a temelor abordate, puritatea desenului, precizia detaliilor adesea de influență locală, rafinamentul cromatic care conferă ansamblului o valoare excepțională.

Celebrul albastru de Voroneț constituie un veritabil act de curaj prin care pictorii au reușit să înfrunte natura și să creeze un cadru adecvat împlinirii omului (fig.1). „Ce uimitoare îndrăzneală! Meșterii moldoveni zugrăveau pereții exteriori ai bisericilor fără să se teamă de faptul că culorile din natură ar putea să le facă să pălească. Figurile sunt adesea desenate pe un fond de un albastru viu după cum însăși biserica se profilează pe azurul cerului⁵.

⁵ Dragut, Vasile, *Dizionario enciclopedico di arte medievale rumena*, Bucarest, Ed. Scientifica ed Enciclopedica, 1976

În nici o altă țară din Europa, nici măcar în patria clasică a picturii murale, în Italia, nu vom găsi ceva cât de cât asemănător cu aceste biserici, ale căror culori armonioase scânteiază pe verdele poienilor, pe fondul tremurat al dealurilor din frumoasa Moldovă”⁶.

La Voroneț, albastru azurit de o strălucire profundă și intensă transfigurează fiecare scenă iar marilor suprafețe le imprimă o cordială solemnitate”. Pe fondul albastru este reprezentat *Arborele lui Iesei* sau *Genealogia Domnului nostru Iisus Hristos* încadrat de coloanele Înțelepților antici greci (fig.2). Pentru marea frescă de pe fațada de vest, *Judecata de Apoi*, Biserica mănăstirii Voroneț a fost numită de

⁶ Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976.

specialiștii străini, *Capela Sixtină a Orientului*. (fig.3). Pe fond albastru, pe abside, toate personajele ansamblului pictural *Cinul*, se îndreaptă spre Iisus Hristos la a Sa a doua venire...

Nu atât natura pigmentului albastru, (azuritul este utilizat de altfel încă din antichitate) este caracteristică pentru Voroneț, cât rezistența sa în condiții climatice foarte dure, ceea ce denotă o tehnică specială, alta decât cea tradițională a frescelor bizantine. Conservarea excepțională a picturilor în climatul deosebit de aspru al Bucovinei a surprins cu atât mai mult cu cât dintre toate culorile folosite de zugravii picturilor murale din alte țări, albastrul este prima culoare care dispare sub acțiunea intemperiilor.

O pictură legendară...O minune a lui Dumnezeu împlinită prin mâinile hăruite ale pictorilor, de cele mai multe ori rămași necunoscuți. Este albastrul împrumutat din cărțile sfinte și urcat pe pereții exteriori. Numai credința pictorilor a putut conduce spre o astfel de lucrare. Pe această culoare și-au susținut fruntea ieri și azi pelerinii. În timp de criză și de nevoi.

Culoarea neamului nostru se pare că este albastrul de Voroneț, prin care poporul român și-a exteriorizat sentimentele lui intime, gândurile și caracterul său cel mai profund, inima și cugetul său. Prin această culoare, strămoșii noștri au transmis generațiilor viitoare mesajul lor cel mai sfânt, cel mai adânc, cel mai puternic și curat. Albastrul este simbolul credinței în Dumnezeu....Toate acestea i-au făcut pe străbuni, ca prin culoarea albastră să ne transmită, ca printr-un testament credința lor, încrederea lor în viață, setea lor de liniște și pace”.⁷

Astăzi Voronețul - simbol al biruinței, al credinței, al desăvârșirii - trăiește din plin eforturile de refacere a structurilor sale culturale (fig.5)

Credința crește prin puterea artei iar arta izvorăște din Credință.

Monahia Dr. Gabriela Platon Stareța Mănăstirii Voroneț, România

⁷ Arhiepiscopul Maramureșului și Sătmarului, Justinian Chira, *Harul și adevărul*, Editura Episcopia Maramureșului și Sătmarului, 1996, p. 19.

utori

Boniburini Naire, Președintă, Università Popolare La Sorgiva, Montecchio Emilia, Italia

Conti Guido, Profesor, Università Popolare La Sorgiva, Montecchio Emilia, Italia

Correia Ana Lúcia, Profesor, Agrupamento de Escolas *João de Deus*, Faro, Portugalia

Di Nisio Luciana, Formator, Università Popolare La Sorgiva, Montecchio Emilia, Italia

Gaetta Deborah, Formator, Scuola Internazionale Studi d'Arte del Mosaico e dell'Affresco, SISAM, Ravenna, Italia

Giannetti Raffaele, Profesor, Fondazione Alessandro Tagliolini, San Quirico d'orcia, Italia

Ginta Angela, Profesor, Colegiul Tehnic de Comunicații « Nicolae Vasilescu-Karpen », Bacau, România

Henriques Pereira Paula, Profesor, Agrupamento de Escolas *João de Deus*, Faro, Portugalia

Lopez Montes Maria Josefa, Directoarea, Centre Pablo Freire Maracena Granada, Spania

Lovin Raluca, Profesor, Asociația *Accentul Circumflex*, Bacau, România

Mazza Donatella, Formator, Scuola Internazionale Studi d'Arte del Mosaico e dell'Affresco, SISAM, Ravenna, Italia

Montanari Valentino, Președinte, Scuola Internazionale Studi d'Arte del Mosaico e dell'Affresco, SISAM, Ravenna, Italia

Naldi Paolo, Fotograf și Director, Fondazione Alessandro Tagliolini, San Quirico d'Orcia, Italia

Pașcu Mărioara, Autore e Formator, Asociația *Accentul Circumflex*, Bacau, România

Platon Gabriela, Monahia Dr. Gabriela Platon Stareța Mănăstirii Voroneț, România

Prospero Rosaria, Profesor, Agrupamento de Escolas *João de Deus*, Faro, Portugalia

Rossi Maura, Design Grafic, Fondazione Alessandro Tagliolini, San Quirico d'orcia, Italia

Rutily Aline, Doctoressa, Artist vizual, Association *Paysage et patrimoine sans frontière*, Saint-Germain-en-Laye, Franța

Soulier Jean, Formatore, Președinte, Association *Paysage et patrimoine sans frontière*, Saint-Germain-en-Laye, Franța

Sterpu Angela, Președintă, Asociația *Accentul Circumflex*, Bacău, România

Turri Saura, Formator, Scuola Internazionale Studi d'Arte del Mosaico e dell'Affresco, SISAM, Ravenna, Italia

Vaz Anabella, Profesor, Agrupamento de Escolas *João de Deus*, Faro, Portugalia

Traducere

Balan Carmen Cornelia Traducere română.

Santos Ricardo Traducere în portugheză.

Segarra Lagunes Silvia Susana Traducere în spaniolă.

Luppi, Cesarina Traducere italiană.

Costa Carlos Traducere în portugheză.

Maquetta

Soulier Jean

Credite fotografice

Di Nisio Luciana p. 5, 36, 37, 38, 39, 40

Gaetta Deborah p. 6, 41, 42, 43, 44

Henriques Pereira Paula p. 1 (logo), 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30

Molina López Alejandro p. 18, 19

Naldi Paolo p. 1, 7, 17, 21, 31, 32, 33, 34, 35, 45

Paray Jacques p. 6, 11

Pascu Mărioara p. 47, 48, 49

Rossi Maura p. 1, 7, 17, 21, 31, 45

Rutily Aline p.9, 13, 16, 46, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56

Soulier Jean p. 10, 20, 21

Ville de Saint-Germain-en-Laye p. 11

Wikimedia Commons p. 12, 13, 14, 15, 22

Tablă de materii

Introducere	p. 3
<i>Rutele albastre din Franța</i> Sequana, de la porțile Parisului până la mare	p. 7
Rute albastre din Spania. Drumul azulejo-ului prin Peninsula Iberică, Între Spania și Portugalia	p. 17
Rutele albastre în Portugalia. Cultura portugheză, cu miros de albastru al aerului de mare	p. 23
Rute albastre din Italia Trivium	p. 31
Rute albastre în România De la Iași, la Voroneț și Săpânța	p. 45
Autori	p. 57
Tablă de materii	p. 59